

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Discepat, itemque in tentat Juda et Israel: Primo, quod pascat ventum implorando opem, non Dei, sed Ægyptiorum et Assyriorum. Secundo, quod ingratus sit Dei beneficiis, tam Jacobo patri præstitis, ut quod eum prælegerit et præterit Esau, quod eum fecerit Israel, id est dominantem Deo, etc., quod sibi; ut quod per Moysen eductus sit ex Ægypto. Tertio, quod Judas vicinis vanitatem et punishmentem idololatriæ in excidio Israelis, eam tamen non caverit; unde offensus minatur ei necem ei opprobrii (!).

1. Ephraim pascit ventum, et sequitur æstus: tota die mendacium et vastitatem multiplicat: et fœdus cum Assiriis inicit, et oleum in Ægyptum ferebat. 2. Judicium ergo Domini cum Juda, et visitatio super Jacob: juxta vias ejus, et juxta adventiones ejus reddet ei. 3. In utero supplantavit fratrem suum: et in fortitudine sua directus est cum angelo. 4. Et invaluit ad angelum, et confortatus est: levit, et rogavit eum: in Bethel invenit eum, et ibi locutus est nobiscum. 5. Et Dominus Deus exercituum, Dominus memorialis ejus. 6. Et tu ad Deum tuum converteris: misericordiam et judicium custodi, et spera in Deo tuo semper. 7. Chanaan, in manu ejus statera dolosa, calumniam dilexit. 8. Et dixit Ephraim: Verumtamen dives effectus sum, inveni idolum mihi: omnes labores mei non inveniunt mihi iniquitatem, quam peccavi. 9. Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festivitatis. 10. Et locutus sum super Prophetas, et ego visionem multiplicavi, et in manu prophetarum assimilatus sum. 11. Si Galaad idolum, ergo frustra erant in Galgal bobus immolantes: nam et altaria eorum quasi acervi super sulcos agri. 12. Fugit Jacob in regionem Syriae, et servivit Israel in uxorem, et in uxorem servavit. 13. In propheta autem eduxit Dominus Israel de Ægypto: et in propheta servatus est. 14. Ad iracundiam me provocavit Ephraim in amaritudinibus suis, et sanguis ejus super eum veniet, et opprobrium ejus resituet ei Dominus suus.

(1) Vulgata verum primum hujus capituli refert ad caput præcedens, cujus vers. 12, ad quem notat Paulus de Palatio: « Commodo apud multos hoc loco incipit cap. XII. Est enim materia nova, superiori minime connexa. » Hunc ordinem sequuntur recentiores interpretes versus notando.

Hoc capite, inquit Rosenmüller, ex quorundam sententia nova concio incipit, sequenti capite continuata, finita vero xv, 1, duabus partibus constans, quarum prior contra Judam, altera (vers. 12 et seq.) contra Ephraim sit directa; ita quidem ut in priori parte, oppositione inter Judæos et Israelitas facta, Judam de præterita landet constantia in pietate (1, 2): eundem vero de presenti corruptione arguat (3), et duabus rationibus, quarum prima a justissima retributione Dei secundum bona vel mala conjuncta (3), id quod exemplo Jacob, patriarchæ probatur (4, 5); altera a Dei immutabilitate petita, ad poenitentiam revocet (7), tandemque opposito exemplo impij et pertinacis Ephraim (8, 9), doceat, Joram futuris temporibus Judam singulari favore prosecturum esse (10, 11), unde denum transeat ad alteram partem hujus concionis adversus Ephraim directam (12 et seq.). Alii vero et plerique interpretes totum caput directe ad Ephraim referunt, qui cum Juda comparatus dicitur sit (1, 2), et corruptionis illi etiam auctor (3), adeoque degener proorsus a Jacobo patriarchæ pietate (4, 5), cum contra Deum ex sua parte semper sit idem (6), frustra ta-

men ob ejus pertinaciam in admittendis et defendendis sceleribus (8, 9). Unde Deus semper sibi constans, ex mente nonnullorum interpretum, ipsis exilium minatur, secundum alios vero, ex mera misericordia promissionem de futura reipublicæ Israeliticæ restoratione confirmat (10), ut qui non solum adhuc officio suo mor Jofueri, per prophetas variis modis locutus, sed etiam in posterum doctores et prophetas missurus sit (11 et seq.). J.-H. Mersner in Progr. quod inscribitur: *Sisitur aconomia cap. XII Hoseæ* (Lips. 1788, 4), vatem vicissim et mutuo utrumque regnum, tam Judæicum quam Israeliticum, ab uno ad alterum transiundo, nunquam aliter implicando, graviter taxare et vituperare observat: quorum enim criminum reos sese fecerant cives unius regni, eorumdem nomine accusari quoque poterant alterius regni cives.

Ex hac expositione constat quantopere dissentiant interpretes, et primo, reprehendit Israelis inobedientiam et hypocrisin, laudat fidelitatem Judæ, cap. xi, 12; secundo, exaggerat continuatam Israelis nequitiam, et ad homines periculum, xi, 1; tertio, insinuat Judæ defectum a pristina fidelitate, eique judicium minatur.

Secundo, jam Propheta Jacobi exemplum proponit populi, cujus fidem et pietatem imitentur. Simil

Vers. 1.

1. EPHRAIM PASCIT VENTUM. — Primo, S. Hieronymus, Albertus, Clarus et Dionysius exponunt, q. d. Ephraim perdit oleum et operam, facitque rem inanem, inutilem et fullem, imo noxiam et impossibilem, dum, relicto Deo, ad idola et ad idololatrias in afflictione et vastatione confugiens, ab eis sperat opem et salutem: perinde enim facit, ac si pastor ventum, velut gregem suum vellet pascere, ut eo se aleret et sustentaret; hoc enim futile est et noxium (ventus enim homine est potentior, eique flando noxam infert), imo impossibile. Pari enim modo Ephraim colit idola saxea, quæ juvare nequeunt, imo nocent: provocant enim iram et vindictam Dei. Secundo, ex Hebræo veritas: *Ephraim pasceatur vento*. Unde R. David explicat, q. d. Ephraim colens vitulos, similis est homini aperienti os suum vento, et pascenti illum ex quo non vivit. *Pascor* enim est verbum deponens, tamque accusativum regit, quam ablativum. Unde Virgilius, lib. IV *Georg.*, ait: « Apes pascentur arbusta. » Et lib. III: « Pascentur vero sylvas. » Sic dicimus: Equus pascitur gramine, æque ac pascitur gramine. Itaque « Ephraim pascit ventum, » partim potest accipi active, ut *pascit* sit idem quod *pascitur* vento; sic Ovidius ait lib. II *Pastor.*:

Pascit ovis pratium, verbenas improba carpsit;

partim passive, ut *pascit* sit idem quod *facit* se cibum ventis, ut venti, puta Assirii, eum devorent. Sic S. Augustinus, lib. V *Contra Crescent.*, explicans illud *Proverb.* cap. vi, 10: « Qui nititur vane, hic pascit ventos: id est, inquit, fit esca malis spiritibus. » Potius active accipiendum hic videtur. Sic enim qui vana spe lactatur, aut seipsum lactat, dicitur pasci vento, aut pascere et comedere ventum.

Tropologicæ, ambittiosi pascentur vento. Quid enim est honor, nisi popularis aura, et ventus in omnem partem mobilis, statimque evanesces? Sunt ergo quasi chamaeleontes qui feruntur vivere et nutrir ventis. Ita Sanchez. Similia huic proverbialia sunt: Reti ventos venaris: cribro aquam

commemoratur Dei favorem erga eum: primo, jam in utero materno præfœdatur fratri, 2; secundo, postea feliciter luctatus cum angelo, ab eodem benedicatur, 4; tertio, deinceps Dei memor et cultor pervenit, 5; quarto, ad ejus exemplum opo præstandum a posteris declaratur, sicut adhesio ad Deum, misericordiam et justitiæ custodia, ac spei perpetuitas, 6.

Tertio, ab his virtutibus quam fuerit alieni Ephraimite, declarat, primo: tantum abest ut exhortationi hunc locum concedat Ephraimite, ut potius Chanaanæos referant, 7; secundo, ne putarems, inquit S. Hieronymus, Chanaan alium quempiam sentiendum, ponit manifestus, qui sit iste Chanaan, scilicet Ephraim qui gloriatur se divitem esse, et de opibus frande patris sibi gratulatur, tanquam de divini favoris argumento, 8; tertio, huic impie agendi rationi opponit Deus promissæ divine quietæ et beatissimæ commorationis in patria, 9; et probat exemplis quo animo et modo sit, et ante fuerit in populum, tam mandatorum suorum atque beneficiorum

hauris: in arena edificas: in saxis seminas: ignem dissecas: litus aras: Athiopem lavas: lapidem elixas: laterem abluis: araneorum telam texis: surdo canis: undas numeras: arenam metiris: ferrum natare doces: aquam in mortario tundis: asinum sibi freno currere doces.

ET SEQUITUR AESTUM. — Idem dicit alia similitudine. Pro æstum hebraice est *קדמין kadim*, id est ventus orientalis, qui urens est et noxius, puta subsolanus, qui collaterales habet duos, scilicet Vulturum ad septentrionem, Eurum ad meridiem. Unde R. David intelligit Euroaestrum. Chaldeus vertit, *turbineum: Israel*, inquit, *seminat ventum, et metit turbineum*. Quin et S. Hieronymus alibi sepe *kadim* vertit, *Notum*, sive *Austrum*; imo *Genes.* cap. XII, 6, vertit, *urentem*. *Kadim* ergo significat omnem ventum urentem, ipsamque urentem et æstum, quem Septuaginta vertunt *καύρος*, qui febres, inflammationes, aliosque morbos causare, frugesque adurere et consumere solet; sic enim vertunt Septuaginta: *Spiritus malus* (id est voluntas mala, ait Theodoretus) *persecutus est καύρος*, id est *æstum*. « Israel, inquit Cyrillus, appetit causonem, cum possit se sub meam umbram recipere. Causonem, id est æstum, vocat calamitates incendentes et inflammantes dolore. » Causon, inquit Aristoteles, morbus est, quo pars extrema corporis levicula febris calet, intima tamen ferventissimo calore aestuant. Et ab Hippocrate *causon* vocatur febris, quam ardentem et tertianam exquisitam vocamus. Et Celsus, lib. II, cap. VIII: « Febrem, inquit, ardentem quam Graeci *καύροσ* vocant, subitus horror exoluit. » Sic saepe in animi morbis, ait Delrio *adagio* 958, æstus venis alitur, et in anima immane incendium est luxuria, avaritiæ, vel iræ, vix se foris prodens, sed suo tempore lethale fovens, et in publicam tandem urbis et reipublicæ erumpens conflagrationem.

Talis est heresis, præsertim Calvinii, que suos assecles zelotas facit erroris, atque quasi causon occulte serpens, in publicum tandem civitatis vel

immensæ, ut se facinorosus *καύρος* adunam se ostentat, 9-11.

Quarto, revertitur Propheta ad Jacobi historiam, et comparat Jacobi servitium tunc temporis cum simili conditione Israelitarum in Ægypto: Jacobum liberabat ac felicem reddebat Deus, item Israelitas, 12, 13; sed cum Deus Ephraim tanta præstitisset, illum deseruit Ephraim et ad iracundiam provocavit, quam injuriam sibi illatam Deus per eorum perniciem repensurum esse pronuntiat.

Istud vaticinium, inquit Ackermann, Hosea regnante editum est. Ad tempus interrogii prioris pertinere arbitrantur Kaimolius, Eichornius et alii. Maure cum Mangero, Uhlendo et aliis existimat, versum 2 (primum in Vulg.) tempus depingere, quo Ephraimite, quarvis facta nuper cum Assyris pace, cum Soco Ægypto, missis per legatos muneribus fœdus junxerant. Quod tempus etiam vituperato prodere videtur, quam vers. 3 (3 Vulg.) subeunt Judam, utpote quorum mores ex astate impij culpa Achasi admodum depravati essent, II *Reg.* xvi, 3 et seq.

Canon quid?

provincia grassatur incendium, uti in Gallia, Scotia, Belgio aliisque regnis hoc sæculo vidimus. Hoc est quod ait S. Hieronymus: «Secundum tropologiam omnes heretici pessimo demonum spiritu continentur, de quo *Ephes. vi*: Adversus spiritualia nequitie in cœlestibus. Et immundus spiritus cum exierit ab homine, et requiem non inveniit, septem alios spiritus nequiores se sibi copulat, et pristinam revertitur ad domum. Spiritu ergo pessimo sequuntur *causæ*, id est ariditatem, sive ventum urentem, qui contrarius est floribus, et germinantia cuncta (virtutum opera) disperdit: tota die inania vacuaque sectatur; nec proprio errore contentus est, sed multos discipulos, imo comites suæ vanitatis errorisque multiplicat. Fœdus quoque facit cum Assyriis, quorum princeps est sensus magnus, ut quæcumque fixerit, sapienter simulasse videatur ea sapientia quæ destruitur a Deo. Hinc et Theophylactus, et ex eo Leo Castrius, per causonem accipit zelum Judæorum contra Christum. Ho allegoricus est, non litterale, ut ipsi volunt.

TOTA DIE VENIENS ET VASITATEM MULTIPLICAT, — *q. d.* Israel jugiter concinat res et spes fallaces, quæ ei vastitatis et excidii erunt causa. S. Hieronymus hæc refert ad Manahem regem Israel, qui tributo emebat opem Assyriorum, *IV Reg. cap. xv*. Melius Lyranus et alii referunt ad Hosee illum regem Israel: hic enim primo fœdus iniit cum Assyriis, deinde contra eos imploravit opem Sui regis *Egypti*, missi enim muneribus, *IV Reg. cap. xvii*, &. Porro Lyranus hæc ita apte distribuit: *Ephraim*, ait, *pascit ventum*, tribuendo tributa Assyrio: *sequitur estum*, dum opem petit ab *Egypto*: *mendacium multiplicat*, dum fœdus cum Assyrio abruptum, negans ei pactum tributum: *et vasitatem*; hæc enim illi attulit violatio et negatio tributum.

ET OLEUM IN ÆGYPTUM FEREBAT. — Sub oleo per synecdochen ceteras fruges et munera intellige, quæ Israelite mitebant regi *Egypti*, ut ejus favorem et opem contra Salinasar sibi conciliarent. Ita S. Hieronymus, Chaldeus, Arias et alii: *oleum*, præ cæteris notat, quia illo excollebat Samaria (uti Romæ excellit oleum Tybure allatum), carebat *Egyptus*.

2. JUDICIUM ERGO DOMINI CUM JUDA («Judicium» id est justa querela, justa expostulatio; hebraice est *דבר רב*, id est lites, disceptatio, accusatio judiciaria, *q. d.* Quia Juda secutus est Israelicem in apostasia a Deo et cultura vitulorum, idcirco litem ei intendant Deus, nequam impietatis in judicio peragat). ET VISITATIO SUPER JACOB. — Per Jacob accipit Israel, sive decem tribus, *q. d.* Deus litem intendant Jude, sed Israeli visitationem, id est certam punitionem, qua cum visitet, id est puniat et pleat: uterque enim est reus idololatricæ, sed Israel magis. Ita Lyranus, Vatablus, Arias, licet S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo et alii per Jacob accipiant Judam, ut idem dica-

tur et repetatur alio nomine. Porro Lyranus ad *scotia Juda* exponit pro *Juda*, *q. d.* Litigat Dominus pro Juda contra Jacob, ut ex pena qua plectitur Jacob, sapiat Judas, nec ejus scelera imitentur, sed respiciat. Melius Arias, *q. d.* Litigat Dominus cum Juda, eumque objurgat, ne miretur Jacob, qui longe gravius peccavit, quod a Deo visitetur et plectatur. Optime, *q. d.* Judicium sive litem intendo Juda, quia ejus scelus necdum liquidum est, quia necdum publicum et commune: eget ergo inquisitione et examine, antequam sententiam in eum pronuntiet, eumque condemnem et plectam. «Visitationem» vero, id est condemnationem, supplicium et excidium intento Jacob, quia ejus scelus est clarum, universale et inexcusabile.

Similem differentiam et gradationem ponit Christus inter judicium et visitationem, puta gehennam, dum hæc et illud diversis ire gradibus, quasi penam commensam assignat. «Qui, inquit, irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri, raca, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis,» *Matth. cap. v*, 22. Similis gradatio fuit in trina voce Doctoris Parisiensis defuncti, qui in vita vulgo habitus sanctus, in exsequiis, cum ad illum lectionem ventum esset: «Responde mihi, quantas habeo iniquitates et peccata?» e feretro exurgens, primo die exclamavit: «Justo Dei judicio accusatus sum;» secundo die: «Justo Dei judicio judicatus sum;» tertio die: «Justo Dei judicio condemnatus sum.» Qua voce perculsus S. Bruno cum sociis, mundo rebusque omnibus valedicens, in eremum secessit, et ordinem Carthusiensem instituit.

3. IN UTERO SUPPLANTAVIT (JACOB) FRATREM SUUM. *Verb. 4.* Esau. — Jacob enim nascens tenebat plantas Esau: quo significabat Deus se Jacobum prælegere et prædiligere, ac prælaturum Esau primogenito, quodque Jacob præceptorus esset Esau jus primogenitæ et patris benedictionem, itaque eum supplantaret, indeque vocandus esset Jacob, id est supplantator: vide dicta *Gen. cap. xv*, 25. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Chaldeus, qui ita vertit: *Nomine de Jacob patre vestro antequam natus esset prædictum est, quod major evaderet fratre suo?* Commemorat hic Propheta beneficia Jacobo olim in utero, ante omne meritum ex mera Dei gratia præstita, itemque Jacobi sanctitatem, ut Israelite posteri ejus patrem imitentur, Deoque servant, et gratias agant. Hæc enim prælectio Jacob, qua a Deo prælatus est Esau fratri, magis ad posterum ejus spectabat, puta ad Israelitas, quos Deus prælegit et prætulit Idumæis posteris Esau. Nam alioqui Esau, dum viveret, potentior et ditior fuit Jacobo.

ET IN FORTITUDINE SUA DIRECTUS EST CUM ANGELO. — «Directus,» id est, feliciter luctatus est cum angelo, quia, ut vertunt Septuaginta et Chaldeus, prævaluit angelo vicem Dei gerenti. Unde angelus

hic in Hebræo vocatur *Elōhim*, indeque Jacob vocatus est Israel, id est dominans Deo, *Genes. cap. xxxii*, 28. Vide ibi dicta. Hinc et Tigurina versio hæbet: *Prævaluit Deo, prævaluit, inquam, angelo.* Verum hebræum *יער* *isear*, proprie significat directus est, indeque congrue sequitur: «Et invaluit,» id est prevaluit, «ad angelum,» id est angelo, vel contra angelum: licet in Hebræo hæc verba transposita sint. Est hoc secundum Dei erga Jacobum et Jacobos insigne beneficium. Nota: *Dirigi* in Scriptura est prospere agere, ut *Psal. cxxxix*, 12: «Vir linguosus non dirigitur in terra,» et sepe alibi. «Directus est» ergo Jacob cum angelo, id est prospere egit, recte ei successit lucta cum angelo, quia vicit. Rectius forsitan, «directus est cum angelo,» id est non succubuit angelo, sed recto et imperterrito vultu et pectore aggressus est eum, latus lateri quasi commiscens, ac fortiter stringens, juxta illud Poeta:

Hæsit pede pes, densaque viro vir.

4. ET INVALUIT, — id est superior evasit et vicit, ut vertit Chaldeus; nam angelus quasi victus dixit *Gen. cap. xxxii*, 28: «Dimitte me.» Et Jacob archelus eum stringens respondit: «Non dimittam te,» etc.

In voce *directus* alludit ad nomen *Israel*, quod deduci potest dicique quasi *יער* *יער* *isear* et, id est reclus Dei, vel cum Deo, vel apud Deum, etsi hæc non fuerit nominis origo, nec proprium etymon. Israel ergo dicitur hic directus, vel dirigens se cum Deo, quia non quomodolibet, sed recto et imperterrito vultu ac pectore adonus est angelum, eumque luctando vicit, ut per hoc significaretur eum intrepidum fore contra Esau et omnes hostes, eosque superaturum. Hinc *Sup. cap. x*, 12, de eo dicitur: «Certamen forte dedit illi ut vinceret.» Ita Antonius Fernandus, *visione II*, in Præfatione, et *visione XXII*, sect. II. Unde Syrus vertit: *Et potuit fortitudine angeli (ut angelus) fortitudine congressus est cum angelo; Arabicus Alexandrinus: Et corrobatus est in angelo; Arabicus Antiochenus: Restitit angelo, et potuit, id est prævaluit.*

FLEVIT ET ROGAVIT EUM, — puta angelum, *q. d.* Jacob timens fratrem suum Esau contra se venientem cum quadringentis armatis, luctans cum angelo, supplex et flens petit ab eo benedictionem, ut hoc fratris periculum ope angeli evaderet. Hæc de lacrymis et precibus Jacob in Genesi non habentur expressa, sed hic ea supplet Osee quasi ex traditione, vel ex revelatione Dei accepta (4). Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo et

(4) Cæterum fletus facile colligi potest, sive ad eum compulerit *spiritus* angor, sive intus culpe multiplicis sensus, et intus in divina gratia divine et benedictionis desiderium. Suppliciter enim et vehementer contentendus cum precibus lacrymas miscere solent. (Ackermann.) Licet insuper ad hunc locum observet Sanctus, esse in Scriptura sacra non infrequens, ut cum aliqui ex antiquis

Hugo. Unde Aquila, Theodotus et Symmachus vertunt: *Flevit et deprecatus est me, quasi Deus loquatur.* Alter R. Salomon, et ex eo Lyranus et Vatablus; ipsi enim hæc de angelo, non de Jacob accipiunt, *q. d.* Flevit angelus, et suppliciter rogavit Jacobum, qui cum luctando tenebat, ut sineret se abire, quia aurora ascendebat. Verum prior expositio est verior: flendi enim occasio erat in Jacobo, non in angelo. Jacob enim *prolebat* eum dimittente, nisi sibi benediceret, flensque petebat hæc ejus benedictionem: poterat ergo angelus ei benedicens, itaque dimisisset eum Jacob, ac liber abisset angelus, uti de facto data ei benedictione ab eo dimissus liber abiit.

IN BETHEL INVENTI EUM, — puta Jacob angelum, vel etiam angelus Jacobum. Eodem enim res reddit: significatur enim reciproco occurritur, puta mutus occursum Jacobo et angelo.

Est hoc *tertium* Dei in Jacob et Jacobos beneficium, quod scilicet Deus Jacobo, ob fratris iram profugo et misero, apparuit scalæ innixus, eum consolans et confortans: indeque locus vocatus est Bethel, id est domus Dei, dicitur Jacob: «Vere non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cœli,» *Genes. cap. xxxii*, 13 et sequent. Qua visione significabat Deus se Jacobo posterum ejus Deum fore, tutorem et provisorem in omnibus adversis, æque ac prosperis; sequè Jacobo, id est posteris ejus, terram illum lacte et melle manantem daturum in hereditatem. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus, Dionysius et alii (2).

Nota *primo*: Pro *invenit eum* hebraice est *ימצאנו* *iimtsanu*: pro quo Aquila, Symmachus et Theodotus, aliis punctis legentes *ימצאנו* *iimtsanu*, vertunt, *invenit nos*, scilicet non in persona nostra, sed in persona patris nostri Jacob, in ejus lumbis continebamur, dum ei in Bethel apparuit Deus. Septuaginta vero legentes *ימצאנו* *iimtsanu*, vertunt in domo (id est idoli et vitulorum, puta in Bethaven: hæc enim est Bethel, ut jam sæpius dixi) *invenierunt me*. Perperam Lyranus legit *invenimus eum*.

historia repetitur, addatur interdum aliquid, quod tamen eo loco, ubi res illa iustus tractatur, non reperitur. Exempla non pauca suppediabit, cap. xi et xxxi *Epist. ad Hebr.*, et multo plura in libro *Sapient.* a cap. xvi.

(2) S. Eusebius in *Observat. de veteris Jacobi, viri et felicitatis regni Israelitici symbolo, et Itinerariis*, cap. vii, 4, 5, Jacobi exemplum duplici consilio hoc loco a vate in medium allatum arbitratur, primum, ut doceret regnum Israeliticum in se ipso satis habere roboris atque virum, quo turresse possit ac defendere, si modo Deo confidat, nec neesse proinde fuisse, ut aliorum, nominatim *Egyptiorum*, effugiatore opem. Deinde, pessime egisse Israelitas cultu superstizioso Bethelæ constituto, quippe in loco, ubi singulari prorsus ratione conditoris gentis Deus olim se pateceret, et beneficia posteritæ ejus promiserit. Extrema. Prius illud vatem significare rectum *exemplum Jacobi*, in duplici certamine superioris; posterius autem eum illustrari illa conclusio velle visionis, qua Jacobo obtigisset Bethelæ

Nota *secundo* : Jacob hic invenit et vidit Deum, puta angelum Dei vicarium in Bethel. *Primo* enim vidit eum scilicet innoxium, uti jam dixi. *Secundo*, dum o Mesopotamiam rediens cum tota familia, jussu Dei ascendit in Bethel, ibique erigens altare, se suosque omnes obstrinxit ad jugiter colendum Deum, ac proinde a Deo accepit promissionem terrae Chanaan, et magna longaeque posteritatis, auditque : « Cresce et multiplicare, » *Genes.* cap. xxxv. De hac secunda apparitione hic vel maxime agit. Sequitur enim :

ET IBI LOCUTUS EST NOBISCUM, — scilicet Deus per angelum, promittens nobis in patre nostro Jacob Chanaanem, et posteritatem jam dictam (1).

Aliter *atabilius* ex Chaldaeo, *g. d. Ibi locutus est Deus nobiscum*, id est mecum (puta cum Osee propheta) et cum Amos, jubens nobis ut predicatione nostra invitaremus populum Israel ad penitentiam. Nam Amos, cap. vii, 12, dixit Amasias pseudosacerdos Bethel ad prophetam Amos : « Grae, fuge in terram Juda : in Bethel non adificas ultra ut propheta, quia sanctificatio regis est. »

5. ET DOMINUS DEUS EXERCITUM, DOMINUS MEMORIALIS EJUS. — Hebraice est : *Et Jehova Elohim* (id est Deus) *exercituum; Jehova* (inquam) *est memoria, vel memorialis ejus*. Est hic multiplex sensus, isque congruus et illustris. *Primo, g. d.* Deus in Bethel locutus est nobiscum, invitans et jubens ut eum coleremus : sed videte, o Israelite, ne ab idololatriis decipiamini; ne, inquam, erretis in Deo falso (quales pseudoprophetae et gentiles multos vobis obtrudunt : mihique per fraudem supponunt; uti diabolus pro Deo, perinde ac si pro homine se supponit, sequere Deum ementitur) pro vero colendo. Ecce dico et repeto, nomen meum proprium est Jehova : Deum ergo colite, qui est Jehova, id est ipsum Ens, et esse tam suum quam creaturarum omnium, puta qui est plenitudo Entis, creator rerum omnium, pelagus essentiae, sapientiae, gloriae, omnisque boni immensum. Alludit ad *Exod.* cap. iii, 14 : « Qui est (id est Jehova), misit me ad vos, etc. Hoc nomen mihi est in aeternum, et hoc memorialis meum in generationem et generationem, » *g. d.* O Israelite, ne colatis Apin Aegyptium pro Deo : iste enim est vitulus, non Deus; sed colite me, qui sum Jehova, id est, « sum qui sum, » vel « qui est, » fuit et erit. Hoc nomen mihi est aeternum : hoc ergo nomine me memoramini, mihique invocata. Ita Chaldaeus, Arias et Lyranus. *Secundo, g. d.* Deus qui Jacob prelatit Esau, alioque beneficia ei et posteritatis praestitit, non est Baal, sed Jehova; hoc est

(1) Recte idem Lackemacher : « Diligenter, inquit, animadverti velim dici Deum non cum solo Jacobo, sed cum omni simul ejus posteritate Bethelae collocatum. Scilicet ad illum ipsum spectant antea, sed ad totam simul gentem ex eo ortam, atque hujus etiam res fortunamque, qua vel usura sit, vel ut certe possit, praesigificantur. »

nomen et memorialis ejus, quo coli et nominari vult. Ita a Castro.

Tertio, g. d. Jacob Deum verum, puta Jehova, semper in mente et memoria quasi presentem habebat, vel actu, vel virtute. Ergo et tu, o Israel, patrem tuum imitare, juremque Dei memoriam conserva; ideoque ad Deum tuum convertere : « Misericordiam et judicium custodi, et spera in Deo tuo semper. » Ita Theodoretus et Lyranus. Quod ut facilius praestes, voluit Deus nomen suum patri tuo tibi imponere, vocando eum et tu Israel, id est dominans Deo, ut in hoc nomine jugiter Dei memoria apud te perseveraret, nec posses ejus oblivisci, sicut tui nominis non potes oblivisci; ac proinde quoties patrem tuum vel te nominas, aut nominari audis, memoreris et recorderis *El*, id est Dei tui, qui ita includitur in nomine *Israel*, ut ab eo separari nequeat; quam ergo *El* includitur in *Israel*, tam Deum in te tuaque mente include, ut ab eo nunquam oculos vel mentem avertas. Ita S. Hieronymus et Haymo : licet enim hic in Hebraeo nomen Dei sit *Jehova*, non *El*, tamen reipsa *Jehova* idem est quod *El*.

Moraliter, hic discite quam Dei jugiter memorari debeamus, utpote qui nobis est presentissimus ubique et intimus, magis quam anima et spiritus vitalis, quo respiramus et vivimus. Ipse enim est in quo vivimus, movemur et sumus. Ipse est qui halitum nostrum manu sua continet. Ipse est qui mortem et vitam nostram tam presentem quam aeternam in potestate habet, a quo pendemus ut radii a sole, ut umbra a corpore, qui semper nos aspicit, semper in nobis operatur; denique est omnia in omnibus. Praclare S. Augustinus, epist. 3 ad *Fortunatianum* : « Deus, ait, totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia videt; totus manus est, quia omnia operatur; totus pes est, quia ubique est. » Quocirca idem in *Soliloq.* cap. xiii, enumeratis perennibus Dei beneficiis : « Haec, ait, et multa alia beneficia fecisti mihi, Domine Deus meus, vita animae meae, de quibus dulce esset mihi semper loqui, semper cogitare, semper tibi gratias agere, ut possim te pro omnibus bonis tuis laudare et amare. » Idem, lib. 1 *De Verbis Domini*, serm. 6. « Sicut, ait, vita corporis anima est, sic vita animae Deus. Sicut expirat corpus, cum animam emittit : ita expirat anima, cum Deum amittit. » Merito ergo Psaltes, *Psal.* lxxvi, 4 : « Memor, ait, fui Dei, et delectatus sum. » Causam delectationis dat S. Bernardus, tractat. *De Diligendo Deo*, dicens : « Justum quippe est ut quos praesentia non delectant, praesto eis sit memoria futurorum; et qui de rerum fluentium qualibet affluentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet aeternitatis. Et haec est generatio quarentibus dominum. Dei ergo quarentibus et suspirantibus praesentiam, praesto interim et dulcis memoria est, non tamen qua satientur, sed qua magis esuriant unde satientur. » Hoc sapiebat Isaias

cap. xxvi, 8 : « Domine, nomen tuum, et memorialis tuum in desiderio anime. Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in praecordis meis de mane vigilabo ad te. » Et Jeremias, *Thren.* cap. iii, 20 : « Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea. » Vide ibi dicta.

6. ET (id est idcirco) TU AD DEUM TUUM CONVERTERIS, — id est converteraris, vel convertere. Est hebraea enallage; ponitur enim futurum pro imperativo, *g. d.* Tu ergo, o Israel, ad Deum patris tui Jacob ab idolis redi et convertere, quasi genuina Jacobi proles, haeresque pacti ab eo cum Deo initi.

JUDICUM (id est justitiam) CUSTODI. — Transit enim a Deo ad proximum, ut ex honore et amore Dei id jubentis, proximo suum jus, aequae ac misericordiam debitam praestet; veram enim fidem cultumque Dei sequitur fides, id est fidelitas erga proximum; sicut ex adverso infidelitatem in Deum, sequitur infidelitas et injustitia in proximum. Unde subdit :

7. CHANAAN, IN MANU EJUS STATERA DOLOSA. — Hoc est, ut Syrus, *statera dolosa* (Arabice, *statera oppressivum*) est in manu Chanaan. Hebraei enim reputant relativum, ponuntque cum suo antecedente, *g. d.* Ephraim est Chanaan, id est mercator fraudulentus, in manu enim ejus est statera dolosa et injusta. Nota hic Ephraim, id est Israel, sivi decem tribus, ut sequitur, vocari Chanaan per catachresin : primo, quia Israelitae impii erant ut Chanaan, ut potius filii Chanaan quam Jacob viderentur. Sic ait Daniel, cap. xiii, 36, seni Susanna castitati insidiant : « Semen Chanaan, et non Juda. » Et Ezechiel, cap. xvi, 3 : « Radix tua et generatio tua de terra Chanaan. » Sic Isaias, cap. i, 10, Scribis et Judaeis ait : « Audite verbum Domini, principes Sodomorum. » Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Rupertus, Hugo, Dionysius, Emmanuel et Mariana. *Secundo*, quia Chanaan hebraice significat mercatorem, ut vertunt hic Leo Hebraeus, Chaldaeus, Pagninus, Lyranus et Arias. Unde *Proverb.* cap. xxxi, 24, dicitur : « Cingulum tradidit Chanaan, » id est mercatori. Chanaan enim terreni et avari, ob maris viciniam mercature, et in ea fraudibus, dolis, furtis et rapinis vacabant; inde hebraice כַּנְעָנִי *kanani*, id est Chanaan, significat mercatorem. Alludit ergo Osee hic ad dolos et fraudes mercatoris, *g. d.* Jacob pater tuus ob sanctitatem meruit vocari Israel, id est dominans Deo; tu vero, o Ephraim, non mereris hoc nomen, sed potius vocandus es Chanaan, quia habes mores Chanaanorum, et quia defraudas proximos in pondere, uti facit mercator, praesertim Chanaan, qui dolosa statera defraudat ementes, utens majori pondere quam merces emit, minori dum eas vendit. Unde et alidius verit : *Ne sitis sicut mercator, in quorum manibus sunt bilances dolosa, rapina studentes*; sicut ergo servi vocantur Phryges, fures Lacones, gulosi et delicioși Sybarites, infames

Ambrones; ita impii et injusti mercatores vocantur Chanaan, quorum unicum est studium decipere, et quatuor injusto ditescere, ideoque bilances habent fallaces, sive, ut ait Sapiens *Proverb.* cap. xx, 10 : « Pondus et pondus, mensuram et mensuram, » id est duplicia pondera, duplices mensuras. Tales etiam multum sunt inter Iudaeos, qui meri lucrones nisi feneratori norunt, quos proinde in spiritu praevideus Propheta, merito Chanaanos statera dolosa vocavit; adeo ut si insitorem avarum et fraudulentum pingere velis, pingas Judeum instar Chanaan, cum bilance et ponderibus injustis.

Tales pariter sunt non pauci mercatores, qui toti lucro inhiant. Fieri enim nequit quoniam hujusmodi ex tanta lucri aviditate saepe extra metas juris et justitiae ferantur. Quocirca de talibus ait S. Chrysostomus, homil. 38 in *Matth.*, et habetur cap. xi *Ejiciens*, distinct. 88 : « Ejiciens Dominus vendentes et ementes de templo, significavit quod mercator nunquam potest Deo placere; et ideo nullus christianus debet esse mercator. » Loquitur enim de lucronibus qui finem ultimum summumque bonum in lucro constituunt, parati peccare mortaliter ut lucrentur, uti exponit S. Thomas II II, *Quest.* LXXVII, art. 7, quique fraudibus et perjuriis negotiationem exercent, uti exponit noster Lessius, lib. II *De Justitia*, cap. xxi, dub. 4. Sic Thales Milesius assidue in ore habuisse fertur : « Noli ditari nequit; lucrum enim fraude partum, dampnum est, non lucrum. » Ita Laertius, lib. I *De Vita Philos.* cap. i. Chilon Lacedaemonius dicere solebat : « Dampnum turpi lucro proferendum est; illud enim semel dolet, hoc autem semper. » Jactura facta sarciri facile potest addita industria, infamia autem ex lucro iniquo contracta nunquam apud viros bonos diluitur; et sic lucrum scelere partum, dampnum est, non lucrum. Ita Laertius, lib. I, cap. iv. Antiphanes dicebat : « usuram questumque breves habere delicias, longam autem calamitatem. » Aegislaus feneratorum chirographa publice in foro combussit, dicens : « nunquam se puriorem ignem vidisse. » Ita Plutarchus in *Lacon*. Alfonso, rex Aragoniae, teste Panormitano in ejus Vita, « fanus, » non aliud esse dixit, quam « animae funus. » Musonius : « Jupiter, inquit, non fenerator, multo minus fenerator, » *g. d.* Deus non accipit ad usuram, multo minus dat. Divinus Psaltes, *Psal.* lxx, 15 : « Quoniam non cognovi litteraturam (hebraice כְּסוּפִיּוֹת *siphrot*, id est ciphras, numeros, ut vertit Symmachus et Rabbinus, ac Septuaginta, γυμνασια; vel ut S. Augustinus, Arnobius et Chrysostomus legunt, γυμνασια; id est negotiationem, uti habet Romanum Psalterium, » introibo in potentias Domini. » Vide ibi S. Augustinum, qui et in *Psal.* cxxiii : « Lucrum, ait, fecisti, sed ut lucrum faceres Deum offendisti; acquisivisti autem, fidem perdidisti. De arca gaudes, de corde non plangis? plus perdidisti quam acquisivisti,

et perdidisti quod nec naufragio tibi potuisset auferri. » Et inferius : « Ille habet aurum, qui movit uti auro; qui autem auro uti non movit, habetur et non habet, possidetur, et non possidet. Estote domini auri et non servi auri, quia et aurum Deus fecit, et te super aurum ipse fecit. Aurum fecit ad subsidium tuum, te ad imaginem suam. Vide quod super te est, et calca quod infra te est. Quid ergo acquisivisti? Tolle tecum ad inferos quod acquisivisti. Cor tuum inane fidei ad penas exit, quod plenum fide ad coronam exiret. »

Mercator ergo hoc lucri studium temperet, et moderetur timore Dei, et desiderio opum majorum et coelestium, aureamque illam Sapientis sententiam menti inscribat : « Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. » *Proverb.* cap. xv, 16. Et : « Melius est parum cum iustitia, quam multi fractus cum iniquitate. » *Proverb.* cap. xvi, 8; *secundo*, jugiter audiat sibi intonantem Apostolum : « Divitiis hujusseculi præcepte non subline sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis) abunde omnia ad fruendum bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam. » *1. Timoth.* cap. vi, 17; *tertio*, crebro ruminet illud Job cap. xxi, 26, de divite impio et iniquo : « Divitias quas devoravit evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus. » Et quod vulgo dicimus et cernimus :

De male quaesitis non gaudet tertius hæres.

Denique illud Christi : « Stulte, hac nocte animam tuam repetet a te; quæ autem parasti, cujus erunt? » *Luc.* cap. xii, 40.

Tropologie, *primo*, Chanaanæus est hereticus : Chanaan quippe, ait S. Hieronymus, interpretari potest quasi *moventes*. Et nota quod dixerit, quasi *moventes*, et non, *moventes*. *Moventes* sunt eos, quos deceperint; quasi *moventes* sunt eos, quos movere contaverint; sed quia fundati sunt supra petram, nullo possunt turbine concuti, nec pedum suorum mutare vestigium. In istiusmodi Chanaanæi manu, id est operibus, est « statera dolosa » et iniqua; quidquid enim hereticus loquitur, Dei iustitiam non habet, et plenum est doli et fraudum. Hinc et eques equusque niger, *Apoc.* cap. vi, 5, demotans hæresim, « habebat stateram in manu. » Vide ibi dicta.

Secundo, statera dolosa est prava intentio, ambitio et cupido primatus. Audi Theodoretum : Tu, o Ephraim, imitans malitiam Chanaan, iniquam mentis stateram habes. Iustitiam semper prælipendis, iniquam potentiam exoptas, in divitiis elato spiritu es, et plurimum tibi arrogas in eorum rationibus perscrubendis. » Et Prosperum, part. II *De Prædict.* cap. xxiv, qui admonens reges et principes : « Ipsi, inquit, caveant qui has

accipiunt potestates, si cupiditate dominantis, nec consulenti affectu suscipiunt; si ministrari eligunt, ac non potius ministrare, quod Dominus per seipsum, et per prophetam Osee increpat dicens : Chanaan in manu ejus statera iniquitatis, dominationem enim elegit. Et in Evangelio ipse : Qui voluerit major esse in vobis, erit vester servus : sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. »

Tertio, Rupertus : « Statera dolosa, inquit, est malitiosa terrene cupiditatis duplicitas. »

Quarto, statera dolosa ipsa malitia, et propositum deliberatum peccandi. Hoc enim, ait Rufinus, « cum suspensus ab utraque parte ponderibus nefanda committit, dicitur peccasse sub tritina, de quo David, *Psal.* lxi, 16 : Verumtamen mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Cum ergo sit præcipuum hujusmodi manus inganni, ut quid obire debeat, quid vilare, perpendiculo rationis et momentis collationis examinet, profanatus populus veritatem in mendacio detinet, admovit quidem stateram negotiis, sed dolosam, meliorem videlicet deteriora præponens, et noxiius magis quam utilibus acquiescens. »

Calumniam dilexit. — Leo Hebraeus : Gaudet enim facere; κατὰ νόμον τῆς ψυχῆς, id est, opprimere per potentiam dilexit.

8. ET DIXIT EPHRAÏM : VERUMTAMEN DIVES EFFECTUS SUM, INVENI IDOLUM MIHI. — *Idolum* vocat suas opes et divitias, quasi dicat : Obstrepunt mihi Prophetae, meque ob stateras dolosas culpant et argunt : at ego has voces non moror, sed ut garrulus graeculorum despicio; habeo enim penes me idolum, id est Deum fortissimum (puta Mammonam, id est divitias, quas mea unius industria mihi peperit) quo præssente, neminem timeo, quia omnibus bonis abundo. Ita S. Hieronymus.

Nota : Pro *idolum* hebraice est פִּלְסוֹן, quod proprie significat *iniquitatem* et *rapinam*, ut veritit Chaldaeus, aut *vim et robur*, ut veritit Arias et Vatablus. Porro Lyranus et Pagninus verunt, *divitias*, scilicet inique partas; Septuaginta, *requisum* : opes enim avaro sunt *primo*, idolum; *secundo*, rapina; *tertio*, omne ejus robur; *quarto*, ejus divitiae; *quinto*, omnis ejus spes et requies; sed futilis, fallax et evanida. Ex Chaldaeo aliqui sic verunt et explicant : *Inveni vim mihi*, scilicet, pecuniam, quæ quasi dominus mihi vim inferat, meque violenter opprimat. Ita S. Gregorius Nazienzenus, *orat.* 24, initio : « Aurum, inquit, est oculus tyrannus, per quem multa sursum deorsumque velut in talorum ludo jactantur. » Quæ verba sic explicat Elias Cretensis : « Tyrannum vocat, quod auri cupidus vim afferre, eosque velut tyrannide opprimere possit; invisibilem vero, propterea quod tacens minimeque conspectum avaros subiacet, ab eisque quæ decreverit, per vim abducit. »

OMNES LABORES MHI NON INVENI MIHI INIQUITATEM QUAM PECCAVI, — *q. d.* Non poterit inveniri in meis

negotii, contractibus, ponderibus (esto scrutetur ea quisquis volet) ulla iniustitia qua peceaverim. Nota hic vocem divitum, quos excoavit cupiditas et avaritia, qui deo suo, puta Mammona, et opibus superbientes et tumidi omnia justa et licita sibi putant. Uni enim intendunt lucro; hoc eorum idolum est, hoc eorum jus, sive per fas, sive per nefas illud conquirant. Ita Arias et Vatablus.

Tales etiamnum sunt inter Christianos, qui cum jugiter usurarios, aliosque illicitos contractus ineant, nullum tamen sibi movent scrupulum, imo in confessione sacramentali etiam hæc de se rogati respondent, se nullos nisi licitos inivisse. Ita in lucro et avaritia occalluerunt et obsurduerunt.

Secundo, lucra mea « non inveniunt iniquitatem », id est iudicium, qui ea iniquitatis et iniustitiam dammare audeat; quia enim dives sum et potens, nullum iudicium timeo, aut si quem timeam, numeribus oculis ejus excoecabo; ego enim nullus, omnes mea ope indigent, *q. d.* Non referet quomodo habeam opes, dummodo habeam. Ita S. Hieronymus et Albertus.

Tertio, Septuaginta passive et contrarie verunt : Omnes labores ejus non inveniuntur ei, propter iniquitates quas peccavit, *q. d.* Male parca cito dilabuntur; et Chaldaeus : Omnes divitiae vestrae non permanebunt vobis in die retributionis peccatorum, juxta illud *Psal.* lxxv, 6 : « Nilil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. »

Hæc versio nostram accommodat Lyranus, quasi sit hic correctio Prophetæ, *q. d.* Vos, o divites, divitiis vestris velut idolo confiditis et præfiditis; attamen scitote ex me, quod ipse, quantumvis labore vestro parte, non « inveniunt » vobis « iniquitatem » id est, expiationem iniquitatis.

9. ET EGO DOMINUS DEUS TUUS EX TERRA ÆGYPTI, *q. d.* — Ex eo tempore quo ex Ægypto te eduxi, fui jugis tui custos, dux, Deus, pater.

ADHUC SEDERE TE FACIAM IN TABERNACULIS, — *q. d.* Expectabo an ponere velis, ac proinde differam penam captivitatis, quam tuis sceleribus decevi, faciamque te in tuis sedibus et urbibus lectum habitare, et idcirco letam festivitatem Sce-nopægiæ, ea de causa olim institutam, *Levit.* cap. xxiii, 39, quotannis de more celebrare, sicut hæcenus illam celebrasti. Ita S. Hieronymus. Quare minus recte Theodoretus hæc accipit ut minas, ac contrarie exponit, *q. d.* Quia immemor es liberationis tue, qua te eduxi ex Ægypto, e domo tua expellam te in Assyriam, ubi quasi exsul in tabernaculis habitabis, ac moerens recordaberis Pascha, quo te ex Ægypto exsultantem eduxi, aliarumque festivitatum, quas in patria festive celebrare solebas.

Secundo, Albertus et a Castro hæc referunt ad reditum et captivitate Babylonicam; ex ea enim multi Israelitæ cum Judæis mixti redierunt, *q. d.* O Israel, ibis in captivitatem ob tua scelera; at faciam ut inde redeas, tuncque in memoriam reditus et

transitus felicis per desertum, celebrabis festum Tabernaculorum, sicut olim illud celebrasti in memoriam exitus ex Ægypto, et transitus per desertum, quando scilicet Deus ipso quadraginta annos te, duce columna ignis et nubis, per horridam solitudinem deduxit usque in Chanaan.

Allegorice, *q. d.* Tempore Christi faciam te habitare in tabernaculis, id est in Ecclesiis, primo militantibus in terra, deinde triumphantibus in coelo, ubi continuis et perennes agos festivitates, longe lætiores, quam olim egisti celebrando Pascha, Pentecosten, Sce-nopægiam, etc. Ita Lyranus et Clarius, qui putant hunc esse sensum litteralem.

10. ET LOCUTUS SUM SUPER (id est, sicut verunt Septuaginta, Vatablus et alii) PROPHETAS (ut te ad penitentiam, et consequenter ad festivitatem hanc tabernaculorum invitarent, ideoque) VISIONES (prophetas et correptiones tibi ingerendas, eis) MULTIFICAVI, ET IN MANU PROPHETARUM ASSIMILATUS SUM, — *q. d.* Per Prophetarum facta et verba varias formas et similitudines assumpsi, nunc inuendo, nunc minando, nunc blandiendo. Rursum assimilavi me tunc pastori, nunc aurige, nunc patri, nunc regi, nunc sponso, etc. Denique jussi Prophetas, ut varias figuras et similitudines inducerent, quibus te permoverent ad emendationem. Sic Osee, cap. i, jussi ut suo matrimonio assimilaret me sponso, ambientis sponsam foretaram. Ita S. Hieronymus, Theodoratus, Lyranus et alii.

Nota hebraismus : « In manu Prophetarum, » id est per Prophetas, quasi per manu organum et instrumentum : manus enim est organum organorum, ait Aristoteles. « In manu » ergo, id est ministerio, opera, sermonibus « Prophetarum » assimilatus sum, *q. d.* Quis ego sim et qualis, quid velis, quid exigam, ex prophetarum dictis et factis cognosci potest; Propheta enim suis me actionibus gestisque, æque ac verbis representarunt; ac mea non tantum mentis voluntasque, sed et indolis ac ingenii quamdam quasi similitudinem et imaginem oculis hominum subiecerunt, ita Pineda, lib. VII *De Rebus Satorum*, cap. xxiv, Emmanuel et Mariana hic. Sic legatus representat suam principem, Apostolus Christum.

Allegorice, *q. d.* Ego Christus meam incarnationem, humanitatem, passionem, etc., variis Prophetarum figuris adumbravi, assimilavi, et representavi. Ita S. Chrysostomus, homil. 53 in *Genes.* : « Tunc, ait, quoniam initium et principia erant, in figura unicuique illorum apprehendi, sicut ipse per alium Prophetam dicit : Ego risone multiplex, etc.; quando autem dignatus est Dominus humanam formam suscipere, et primitias nostras recipere, non putativam tantum, neque apparentem, sed veram carnem induit, » Sic de Cyro ait Deus, *Isaie* liv, 4 : « Assimilavi te, et non cognovisti me, » *q. d.* Feci te similem Christo, quæque tyranum; sicut enim tu Judæos

Babylone liberabis, ita Christus homines inferno liberabit; sed tu hoc non cognoscis. Hoc est quod ait Paulus, *Hebr. 1, 4*: « Multifariam multisque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio; » ubi pro multisque modis, græce est *πολυτρόπος*, id est multis modis, formis, figuris, similitudinibus.

11. SI GALAAD IDOLUM, ERGO FRUSTRERA ERANT IN GALGAL BOVES IMMOLANTES. — Nota: « Galaad » erat urbs et regio trans Jordanem, pertinens ad decem tribus, puta ad Ruben et Gad; unde primo occurrit Assyriis invadentibus terram Israel, et ab eis expugnata est, IV *Reg. xv, 29*. Galgal vero cis Jordanem erat, et spectabat ad tribum Juda, ait S. Hieronymus. Porro tam Galaad fuit celebris idolis, ut patet cap. vi, 9, quam Galgal, ut patet cap. ix, 15. Sermo est ad duas tribus, puta ad Judam, *g. d. Vos, o duæ tribus, agnoscitis Galaaditarum vitulos esse idolum, id est rem vanam, numen fictum et pictum, ideoque iniquum et impium* (hoc enim significat *פס און*), eaque de causa vidistis aras illius dirui ab Assyriis, vertique in acres lapidum, terraque ejus desolari, ac desolatam aratro et sulcis subigi. Cur ergo simile idolum, puta vitulos, sive boves frustra colitis,isque immolatis in Galgal? Idcirco enim terra vestra in similes acres lapidum redigetur ac desolabitur, et aratro sulcisque a bobus subigetur. Ita S. Hieronymus, Lyranus, Clarus et alii. Unde ex Hebræo expressus sic verti potest cum Vatablo: *Si in Galaad iniquitas, vel vanitas, puta idolum iniquum et vanum, fuit utique, vani facti sunt, id est idcirco in vanum abierunt, excisi sunt et evanuerunt; cur, in Galgal bobus (vel boves) sacrificaverunt? Hoc est « Judicium Juda, » de quo dicit vers. 2: « Judicium ergo Domini cum Juda, et visitatio super Jacob, » *g. d. Si Galaaditis idolum non profuit, sed obfuit, pariter et tibi, o Juda, idolum in Galgalis non proderit, sed oberit. In Hebræo est nervosa paronomasia in vocibus פס און, פס און, פס און. Respiciunt enim ad vers. 8, *g. d. « Dixit Ephraim: Dives effectus sum, inveni idolum; » hebraice oratio: « Omnes labores mei non inveniunt iniquitatem, » hebraice און. Huic respondet hic Galaad esse און, id est iniquitatem, vanitatem et idolum, ideoque laborem et dolorem, itque probat ex eo quod ejus ars in acres et sulcos redactæ sint. Videtur ergo hæc propheta edita ab Osee post vastatam ab Assyriis urbem Galaad in tribu Gad, antequam ab eisdem vastarentur Samaria et Galgala, quæ erant trans Jordanem, cum eis eum esset tribus Gad et Galaad. Ita Sanchez.***

Secundo, pro *ergis* hebraice est פס און, id est certe, utique, ergo, verumtamen, tamen, uti legitur Biblia Plantiniana et Haymo, qui proinde exponit, *g. d. Si Galaad, id est Israel, colit idolum, ei ex parte condonandum est, quia templo et altari Dei caret; tibi tamen, o Juda, colenti eadem idola in Galgalis, condonandum non est;*

quia tu possides Dei templum, altare, sacerdotes, scribas, etc.

Tertio, alii, *g. d. Si vituli idola colere, ite in Galaad; ibi enim est sedes idololatricæ: nolite ergo ea colere in Galgalis; quia hic locus pertinet ad Judam, et consequenter ad Deum, Deique templum (1).*

NAM ET ALTARIA EORUM QUASI ACERVI SUPER SULCOS AGRI, — *g. d. Ne mihi negetis idolum Galaaditis fuisse vanum, frustraneum et noxium; en appello ipsa altaria idolorum. Hæc enim redacta sunt in acres et terram arabilem, ut iam dixi. Aliter Clarus, *g. d. Miseri ubique acres lapideis colligunt, ut ex eis altaria idolis construunt, et diis terminalibus immolent, relicto loco vero. Prior sensus est verus et genuinus. Sic enim in terris saxosis, qualis est Judea, solent eximi saxa, ut possint arari et sulcari, quod ruslicæ vocant exossare agros; saxa enim sunt in agris, quod ossa in homine. Sic Persius satyra ultima ait:**

Exossatis ager juxta est.

12. FUGIT JACOB IN REGIONEM SYRIÆ. — « Fugit, » scilicet a facie Esau fratris sui, indignantis ob erepta sibi ab eo primogenita, *Genes. xxviii*. Rediit Propheta ad ostendam Dei providentiam et curam, quam habuit de Jacob patre Israelitarum, et per consequens de ipsismet Israelitis, ut demonstret eorum ingratitude, utque eos ad Deum redamandum rursusque colendum revocet.

SERVITIT ISRAEL IN UXOREM (*g. d. Jacob pro uxore Rachel servivit Laban septem annis*): ET

(1) Certe versus hic, inquit Achermann, quod novum, æque ad se non diffidit. Sed si meminerimus, conditionem capitis nostri habitam fuisse sub ultimo Samarie rege Hosea, ob cujus defectionem obsidum Samarie per Salmanassar, IV *Reg. xvii, 1-4*, proxime instabat; quo vero tempore in recenti memoria erit facta per Teglatphalassar, IV *Reg. xv, 29*, coll. I *Paralip. v, 26*, incolarum Galaaditis et Galilææ ex patria expulsio, et in captivitate Assyriacam abductio; et nexus, et sensus verborum facillor erit.

Sic hunc versum vertit Maurer, quem secutus est Bodin in sua versione Gallica (*Les Livres prophétiques, etc.*, Parisiis 1855): *Num sit Galaad setus? num scelerate agant Galaadites? nil nisi nequitia sunt, nil nisi nequam, prosum nequam, nequissimi sunt: Galilæe boves sacrificant, etiam eorum aras sunt ut acres lapidum in sulcis agrorum. Sunt duo membrorum pacis, quorum prius perstrinxit Transjordanenses, posterius Cisjordanenses, ita ut perditissimi dicuntur utriusque: conf. cap. vi, 8, et iv, 15. Observa etiam, ita conformata esse singula membra, ut tertium respondeat primo, quartum secundo. *און און*, oblique interrogans est. Interrogat autem vates, non quasi dubitet, verum ut eo fortius affirmet. Sepe enim, ut firmissime aliquid asseveremus, asseverationi præmittimus interrogationem. Ad verba ut *acervi lapidum in sulcis agri*, cf. similitum comparationem cap. x, 4. Cogitandum de acervis lapidum, quos congerere solent in opus lapidosos agros expurgant. Est vero eo aptior comparatio, quod istorum acervorum species cunctis inventibus haud absimilis est ars.*

IN UXOREM (id est pro uxore altera, scilicet Lia), SERVAVIT, — id est custodivit et pavit oves Labani. Hic enim *servavit* legendum cum Hebræo, Septuaginta et Romanis, non *servavit*, uti paulo ante.

Sensus est, *g. d. Deus sua providentia effecit ut Jacob servius Laban ditaretur, tam in ovibus, quam uxoris ab prolibus, puta duodecim Patriarchis, ex quibus vos prognati estis. Nota hebraicatum: Hebræi enim per *beth*, id est in, significant pretium; dicunt enim: Emi domum in argento, id est argento: Comparavi mihi opes in labore, id est labore: Servivi in uxore, id est pro uxore; hoc ergo est *beth* pretij, vel in uxorem, id est ad, propter uxorem sibi comparandam.*

13. IN PROPHE TA (id est per Prophetam, puta Mo- sen) EDUCIT DOMINUS ISRAEL DE ÆGYPTO, ET IN PROPHE TA (per eundem Mo- sen) SERVATUS EST, — a Pharaone allicque hostibus (1). Quocirca

14. AD TRACUNDIAM ME PROVOCAVIT EPHRAIM (id est Israel, quia tot beneficiis meis ingratus me spernit, et vitulos adorat) IN AMARITUDINIBUS SUIS, — id est in peccatis suis, præsertim idololatricæ, quæ mihi amaritudinem, id est dolorem et bilem, movent. Loquitur anthropopathice. Nota hic peccata et idola vocari amaritudines Dei: quia maxime Deum offendunt, adeo ut, si dolor, meror, anxietas, mo mors et interitus in Deum cadere possent; hæc non aliunde, nec alia sagitta, quam peccato ei obvenirent.

SANGUIS EJUS SUPER EUM VENIET. — « Sanguis »

(1) « In Propheta servatus est. » Eleganter utitur Propheta verbo שָׁמַר *schara*, *servavit*, cum paulo ante adhiberit de pastore, gregem imbellem et errabundum curante, vers. 12: « Et servavit in uxore, » scilicet greges Labani.

in Scriptura vocatur homicidium, et metonymice pena homicidii, uti hic, *g. d. Occidit ut raus, ac pena sua necis et sui interitus ipsi obveniet, ipsique imputabitur.*

ET OFFROBRIUM EJUS (id est penam opprobrii) RESTITUIT ET DOMINUS SUUS, — scilicet pro opprobrio quo ipse Deum affect, adimens ei divinitatem, eamque sacrilego transcribens idolis. Deus enim peccatum nullum, præsertim tam enorme, sinit inultum. Nam, ut ait S. Augustinus in *Psalm. xlii*: « Peccatum punitur est (Deus), quia virga directionis est virga regni ipsius. Puniendum est peccatum: si punitur non esset, nec peccatum esset. Præveni illum: non vis ut ipse puniat? tu puni. » Et mox: « Puniendum non esset, nec peccatum, si non vis ut ipse erit aut te, aut ab ipso. Tu agnosce, ut ille ignoscat. » Idem in *Psalm. lvi*: « Quid est, inquit, operamentum sequitatem? quia hoc in te odisti quod et odit ille, ut incipiat placere Deo, dum hoc in te punis quod displicet Deo. Nam non potest impunitum relinqui peccatum, quia verum est: Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem. » Idem in *Psalm. l*, explicans illud: *Eccc enim veritatem dilexisti*, id est, inquit: « Impunita peccata eorum, etiam quibus ignoscis, non reliquisti: veritatem dilexisti, sic misericordiam prærogasti, ut servares et veritatem. Ignoscis confidenti, ignoscis, sed seipsam puniunt. Ita servatur misericordia et veritas: misericordia, quia homo liberatur: veritas, quia peccatum punitur. » Vide eundem, epist. 122 ad *Victorianum*, ubi docet Deum nemini peccanti, ne sancto quidem, parcere; ideoque permisisse Barbaris Italian et Hispaniam invadentibus affligere etiam sanctos viros, et violare sacras virgines.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Israël minatur excidium, eo quod homines immolaverit vitulis, ut dispergatur, et evanescat quasi nubes ros, gluma et fenum: quia Deus invadet eum quasi leona, pardus, et ursæ rapta catulis. Ergo perditio tua, id est ex te, est Israel: in me vero auxilium tuum. Secundo, vers. 14, avolat ad Christum, docetque quod Christus moriens eos omnesque credentes a morte liberabit, et ex inferno educet: erit enim quasi ventus urens, qui per ignem conflagrationis perdens mundum iniquum in die judicii, cuique sortem pro meritis dividet, et retrahet (2).

1. Loquente Ephraim, horror invasit Baal, et deliquit in Baal, et mortuus est. 2. Et nunc addiderunt ad peccandum: feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudinem

(2) In hoc capite et in sequenti, quod arte cum præsertim coheret, pergit Propheta reprehendere peccata Israelitarum et penas eis denuntiare: ita ut quod cap. xii, 15, generalius dixerat, quod Ephraim Deum ad iram provocaverit, nunc et delinquit per specialia explicet.

In delinquendo tempore, quo edita fuerit oratio per hæc duo capita decurrens, metrico inter se dissentit inter-

pretis, inquit Maurer, qui ad tempus posterioris interregni illam refert propter locos cap. xii, 11, et cap. xiv, 4. Horum enim primo vates aut frequentes illas atque cruentas regum vicissitudines respicit, quas tempore viderunt inde a Jerooboamo II ad Hoseam usque (lib. I. *Reg. xv, 10, 14, 23, 30*), aut regnum Israelitarum brevi interituro dicit. Versu autem 4 cap. xiv, ab omni cum Assyria